

A KÖRNYEI ÍJFELIRAT JAVÍTVÁ

A TURÁN 2009. évi 1. számában Szöllősy Kálmán tett közzé, egy különböző véleményeket ismertető és összefoglaló tanulmányt, a környei avarkori temető ásatása során talált íjközépre karcolt, rovásírásra emlékeztető jelekről.⁽²⁾ (Kivonatossan csak a feliratra vonatkozót, az olvasatokat bíráló véleményeket nem ismertetem.)

»Külön-külön is bemutatja a kétféle nyelvű rovásírást, összevetve a Harmatta türk és Vékony magyar olvasatát, értékelő megállapításokat téve, a hiányosságokat, tévedéseket is felvetve. Megállapítása szerint Harmatta használati útmutató:

ya küca! oqac al uz ani! kes oη al! sü es!

«Ijjat ragadj! Nyilat oldj ki! Fogd jól meg azt! Tegezt jobboldalt fogj! Lőjj! (Ellenséges) sereget szórj szét!»

türk olvasatánál^{12/109} hitelesebb, Vékony „varázsszöveges” magyar olvasata még akkor is, ha az sem mentes a tévedésektől... Vékony a nagyszentmiklósi kincs és a szarvasi túrtartó betűit ismerte fel a környei íjon. A következőképpen olvasta:

tⁱ γⁱ γ „ t l^e β^e ld nⁱ l „ l l n

te (ezt az) – ijjat lödd (~lövesd)n – nyíllal – ellen(e)⁽³⁾

Bár alapkonceptiója nem rossz mégis zátonyra fut, mivel a „*feliraton az íj szó nem is szerepel [...] a -t tárgyragot keresgélni tévedésnek tűnik [...] Érezhető, hogy valami sántít a szöveg értelmezésében, miszerint ijjat lövetünk nyíllal. A műveltető szerkezet borzalmasan hangzik.*”

Szöllősy olvasata Németh nyomán:

Tiggít lëβel(l)d n(y)il(le)l el(l)en(t)! ~ Herceg lövelld nyíllal (az) ellen(séget)!«

Ide való Szekeres István véleménye is, mikor így ír: „az olvasat nyelvészeti fejtegetéseit nem idézzük, mert az átrajzolt (Vékony által) kusza feliratot és jeleit sem tudjuk hiteles olvasat alapjául elfogadni. Az ennyire bizonytalan felirat átrajzolva sem hitelesebb, mint az eredeti.”⁽⁴⁾

Nézzük, miről is van szó? Mi okozza a türk, és a magyar olvasási tábor közti eltéréseket? Elsősorban a rovásjelek grafémái (alaki) meghatározása, hogy azok a *türk*, vagy Vékony *nagyszentmiklósi* jelkészletével vannak azonosítva.

Kétségtelen, nem könnyű a vékony vonalakkal karcolt eléggé kaotikusnak tűnő jelek feloldása, amit még csak tovább bonyolítanak a csontkorhadásból származó dudorok, vonalkák. (lásd a képen.)

Átvéve: a Turán hivatkozott számából, 105. o

A fénykép rovásait szemrevételezve az első ami feltűnik, hogy a betűjelek kivétel nélkül balra dőlnek. Ez adódhat a csontlemez rögzített helyzetéből, de adódhat a rovás kivitelezéséből is, hogy azt kézben tartva, vagy támasztva karcolták-e? Én az összkép alapján úgy gondolom, hogy a már rögzített csontlemezre utólag, kézben tartva karcolta be a szöveget a vélhetően balkezes rovó. Nem könnyű az egymáshoz nagyon hasonló rovásjelek alaki megkülönböztetése. Ez adódhatott abból, hogy a rendelkezésre álló felületre az írást tömöríteni kellett, nem volt lehetőség az eltérő betűjelek hangsúlyozására, de abból is, hogy a rovó csak egy „másoló” volt, nem tulajdonít jelentőséget az alaki eltéréseknek.

Mindenesetre ma már nem ez a perdöntő. A jól, vagy rosszul kivitelezett rovásírás eredetiségéhez nem férhet kétség. Az meg már a mi kompetenciánk, hogy azt tudjuk-e olvasni, s jól olvassuk-e?

(2). Szöllősy Kálmán: A környei íj rovásfelirata. Turán Új (XII. évf. 1. szám), 2009. 104-115.

(3). Vékony Gábor: A székely írás emlékei, kapcsolata, története. [Bp.] 2004. 203-207. (a -,,- jel magas magánhangzó)

(4). Szekeres István: A székely írás és az ótörök írás jeltörténete. Budapest, 2008, 205.

Feliratom, így balról jobbra, a rovásjelek nagybetűvel:

B(β) R R J-N A K SZ G J A L SZ SZ/L
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Hangzósítva: (2007. 07. 27.) BÉRÉR íJNAK SZÓGÁJA LeSZeL, vagy LeSZeSZ

Ez utóbbi archaikusabb hangzású és ugyan úgy egyesszám második személyű, de nem zárható ki a LeSZeN olvasat sem, ha elfogadjuk Vékony *-n-* betűjét.]

Vissza van még a „tamga” szerű jel, mellyel eddig senki sem tudott mit kezdeni, ezért inkább figyelembe sem vették. (Igaz, Szöllősy megpróbálkozott egy fejfás folytonossági értelmezéssel.)

Véleményem szerint ez is rovásfelirat azzal az eltéréssel, hogy azt jobbról nézve felülről lefelé kell olvasni.

[A felirat lehetséges nézete:

Υ > > †
17 16 15 14

így már azonosítható rovásjeleket kapunk. A 15. (a/á), a 16. (n). A 14. jel (†) megtalálható a Békés-povádzugi feliraton, de a szó értelméből is ez következik. A 17.-ik jel a novocserkaszki kulacs Υ (cs) betűje, az íjcsonton fejre állítva, valójában az olvasási iránynak megfelelően utolsó betűként helyesen áll.

2010. áprilisi olvasatom:

T A N CS, azaz: TANÁCS
14 15 16 17

Összevonva a két olvasat:

...*Bérér íjnak szolgálja leszel, (leszesz, leszen)... tanács!*

Vagyis a felirat azt tanácsolja az íjásznak... *vigyázz, mert bérért íjnak szolgálja leszel!*

Megjegyeznem, korábban volt már két olvasási javaslatom, ezeket most nem ismertetném, csak bemutatom:

- a). aVaR úR NeiLA, KéSZeN áLA, LőJöN, vagy LőJÉ
- b). BÉRÉR NeiLAZ eLeNT, LőJ (öLJ) iJeSZ eL. A ' neil ' (nyíl) hun szó.

Miután a „tamgás” életfás jelet „sikerült” ily módon feloldanom, ezért jelen írásomban az általam jobbnak tartott „tanácsos” változatot ismertettem. Ugyan kifogásolható, hogy a 2. és 3. jel veláris vonzatú, s az „Avar Úr” feloldás esetleg helyesebb lenne.]

Még egy momentumot érdemes kiemelni, hogy a rovó milyen tudatosan szerkeszti képileg is a jelek emelésével mondanivalóját a leghangsúlyosabb, legmagasabb tanács szó felé!

[Feltűnő, hogy a 17 rovásjelből csak 6, vagy 7 a mai „székely” betű, tíz vagy tizenegy pedig a Kazár birodalom területén előkerült köveken, téglákon, kulacson megtalálható (58-65%). Mindenesetre ez az arány nagyon „beszédese”.]

A székely jelek előzményei lennének a kazári jelek? Vagy a ma ismert székely rovásjelektől *korábbi*, attól *eltérő*, más hun–magyar, szabír–magyar, avar–magyar írásrendszer is *létezett*? A Volga–Don–Kaukázus térsége lenne az, az időben legközelebbi földrajzi tér, etnikai kohó, (korábbra, Közép-Ázsiára most ne gondoljunk), ahol a magyar és a magyarral rokon népek magukkal hozott rovásjelei kicserélődtek, ötvöződtek, akár ujja is alakulhattak.

„Jelenleg három olyan lelet ismeretes, amely onogurkori, azonos típusú rovásírást tartalmaz: a környei íjmerevítő csontlemez, a szarvasi tütartó és a nagyszentmiklósi aranykincsek.”⁽¹³⁾

„A környei sírt és értelemszerűen a feliratot is a 7. századra szokták keltezni ... Ha a környei felirat keltezése jó, akkor arra kell gondolnunk ... *hogy a 7. századtól folyamatosan lakták írni tudó, (de nem székely írást használó!) magyarok a Kárpát medencét.*”⁽¹⁴⁾

*

Szokásomtól eltérően most a Dobogóban¹ megjelent írásomat tettem előre, közel változatlan tartalommal úgy, hogy a továbbra is helytálló részeket (esetleg módosítva) meghagytam, a javítandót tájékoztatásul [...] jelek közt (kisebb betűmérettel, kivonatosan) bemutatom, a nem megfelelő töröltem. Így elkerülöm, hogy az egykori „tudásom” alapján írt részeket újólag telezsúfoljam az ómagyar rovásrendszer szerint aktuális javításokkal. Így a mostani „A környei íjfelirat javítva” című írásomba már előre bevontam a régi továbbra is hatályos részeket, azok megismétlése nélkül.

(13). Szöllősy Kálmán: A székelyek bejövetele. Turán Új (IV. évf. 2. szám), 2001, 28.

(14). Szöllősy: 2009, 114.

1. Dobogó 2013. (XII. évf.) június-augusztus: „A környei rovásfelirat más olvasata” című írásom javítva, új címmel.

Mostantól új részként folytatom az íjfelirat ómagyar rovásjeleinek feloldását, javaslatot téve egy eltérő (remélhetőleg) elfogadhatóbb olvasatra. (Az eredeti továbbra is megfelelő hivatkozást utólag zárójelbe tettem. Azt a jegyzetszámot viszont töröltem, amelyik alatti írás szintén javításra szorul.) Az ómagyar jelek jelölését, szabályait lásd az „Átírt ómagyar Don-rovások 1. rész.” (Delibeli 2021, 3. o.)² szerint.

Határozzuk meg és hangzósítsuk majd az íjfelirat ómagyar rovásjeleit:

- A feltételes kezdő 0. jelet [Harmatta a türk *'ya, íjat* szónak olvasata], Vékony figyelmen kívül hagyta, viszont kétségtelenül a felirat részének tekinthető. Széthúzott jelalakja lehet az ó-magyar (ó-m) $\cap + \succ$ (n-o/u) ligatúra, különállóan jelentheti a két \succ (n) és az \mid (sz) rovásjelet. A továbbiakban csak Vékony Gábornak (V.) az ad⁽³⁾ alatti „magyarnak” tartott (jórészt kazár) jeleit hozom fel ellenpéldaként.
- Az 1. jel [V. utólagos szó egyeztetése alapján a *t*]. Meglátásom szerint, lásd az (1. kép) fényképét abban a rövid-ívelt \mid (²j/²l), a V (²v) jel bal oldala, és folytatásaként az alul „kilógó” \backslash (sz) jel látható, együtt jelentheti a (²J/²L-²V-SZ) betűsort.
- A 2. jel nálam [V. 2/1.] egyértelműen a szóló ó-m λ (¹t) \sim ¹T betű. [V. az utána álló ferde \backslash vonalat is bevonta, hogy (2/1–2/2. jelként) a nagyszentmiklósi írása \mathcal{H} (γ) jele legyen, és a 3/1–3/2. is.] Megrovom V.-t, mert az így átrajzolt (2/1–2/2.) \backslash alak \mathcal{H} (γ) jelként való értelmezése teljesen *önkényes*, az inkább lehetne az ó-m (¹t-sz) ligatúra.
- A 3/1. jelben [V. 2/2–3/1. jele az álló helyzetű összevont \mathcal{H} karaktere], valójában az előre dőlő SZ jelhez igazodik az (¹r-¹t) karakter, együtt az (SZ-¹R-¹T) betűsor. A szorosan utána álló rövid letörésű 3/2. jelben az előre dőlő, fejen álló \mid (²j* \sim t); az **sz**²j-sz \sim (**sz**-²J) kapcsolatot látom.
- Szintén összevontnak tartom a 4. jelet, [amit V. ugyancsak átrajzolt, hogy egyezzen az első *t* jellel]. A merően más alakúban a fejen álló sz-irányú \mid **sz**²sz-²j* \sim (**sz**-²j) kapcsolat, az \succ (n), a X (²d) jelek azonosíthatók, de még a rövid vonalú \swarrow (¹r) és \backslash (sz) jelnek is van esélye érvényesülni. A három lehetséges (¹r-²d-n-sz), (¹r-sz-n-²d) betűsor közül, az (**sz**-²J-N-²D) a megfelelő.
- Az 5. jelre kivételesen elfogadom [V. \backslash -nek megfelelő kazár jelét], ami valójában az ó-m (²l) jel.
- A 6. karakter estén egyet is értenék [V. rajzos álló helyzetű \exists (β) hangjelével (i. m. 204.)], ha azonos lenne az íjon lévővel. Nem tudta értelmezni (nem az *Ő* hibája), hogy az hátra van döntve, és az alsó mellékvonala hosszabb. Az ilyen alakú jegy csak ómagyarként értelmezhető, mint az **r**²j-¹b-sz/ vagy inkább az **r**¹b-¹r-sz/, azaz (**r**-¹B-¹R-SZ) betűk összevonása.
- A 7.-re [V. szintén az *l*-t jelölte meg], én felemlítem (hogy a balkezes rovó által húzott enyhén tört vonalba) akár az enyhén ívelt (sz), akár az \backslash (¹n) jel is beleérthető, választhatunk.
- A 8. [*d* jelet V. valójában a *leßæld-* ige egyes szám 2. személyű, tárgyas ragozású személyragjával igazolja.] Az ó-m \succ (a/á) vagy L jel belsejében lévő rövid \swarrow (¹r) vonalkával, az (L-¹R) karakter lesz szövegértő. Az (a/á) már nem volt használatban, alakját átvette az L hang.
- A 9. jel most nem a 4.-ből már ismert (**sz**-²J) kapcsolat, hanem az $\swarrow + \backslash$ (SZ-¹R) ligatúra, [V. kénytelen volt a letörés ellenére is \succ *n* jelnek tekinteni, hogy a követő két *l* jellel a „nyíllal” szó kijöjjön.]
- A 10. és 11. jel esetén egyetértek [V. jelével], ami az ó-m \backslash (²l).
- A 12. és 13. (enyhén -ívelt és -tört alakjával) visszautalok a 7. jellel való alaki egyezésre, így jelentheti a 12. az SZ, a 13. pedig az N hangot [V. *l* és *n*].

Vissza van még a „tamga szerű alakzat” jeleinek ó-m meghatározása. Ezzel kapcsolatban véleményem most sem változott, hogy ezt a nagyalakú, többtagú ligatúrát, jobbról nézve *felülről-lefelé* kell értelmezni.

[Egyébként elismerésem Szöllőssinek, aki nem ismerve az ó-m jelek alakrajzát, „ráérzéssel” is viszonylag jól rajzolta át, a fénykép kaotikus karcolataiból a stilizált szomorúfűzfás rovás-karaktert. (Turán 115.)]

Ezért elismerésül, először az *Ő* 2. oldali (egymás alatti háromsoros) ívelt fűzfaágas ligatúra rajzát értelmezem annak ellenére, hogy ez is eltér a fénykép karcolt alakjától. A rovásjelek a középső nagyalakú, hátra dőlő \wedge (¹J³-sz/**r** \sim (¹J³-**r**) kapcsolat fővonalához illeszkednek, jobbról az \succ (n) vagy inkább az n-szerű jelekkel, míg a baloldalára dőlve az előbbieket tükrözött (**e/o** vagy **n**³) értelmű változatával. A legelső páros pedig az (n-¹t³), azaz (N-¹T³) ligatúra, a -t- fővonala közös a j-ével.

[Az összevont egymás alatti részkarakterek jel és betűsora:

$$\begin{array}{cccc} / \lambda / - \rangle - \langle - \rangle - \langle - \rangle - \wedge & * & ({}^1\mathbf{J}^3\text{-r})\text{-}(\text{N-E/O})\text{-}(\text{N-N}^3)\text{-}(\text{N-}^1\mathbf{T}^3) \\ 17 & 16 & 15 & 14 \end{array}$$

Hangzósítva és mai nyelvünk szerint:

$$\text{iN/E/N No iN/aT ér/J} * \text{Innen no inat érj!}]$$

Máris kitűnik, hogy a régebbi „tanács” miért nem olvasható az ó-m jelekkel, még az újabb átírásom szerint sem. Újból átnézve, három ívelt jelrész csak a \wedge jel jobb oldalhoz csatlakozik, a másik oldalon csak a középsőnek van tükrözött ellentettje. A felsőnek egyértelműen nincs, az alsóhoz tartóan ugyan látható két vonal, de kinagyítva sem érnek oda, a vastag kidomborodó vonalig tartanak. Nem szólva arról, hogy utánuk és feléjük is hajlik még legalább két ívelt/tört vonal. Nem bocsátkozom a további jelek bizonytalan értelmezésébe, maradok a mostani egyszerűbb változatnál. A karakter jel és betűsora:

$$\begin{array}{cccc} - \rangle - \langle - \rangle - \wedge & * & ({}^1\mathbf{J}^3\text{-r})\text{-N}\text{-}(\text{N-E/O})\text{-N} \\ 17 & 16 & 17 & 18 \end{array}$$

Hangzósítva és mai nyelvünk szerint:

$$\text{úr áJ iN/eN É/Né} * \text{úr állj innen élné!}$$

Bevallom azért vettem előre ezt a ligatúrás részt, mert ha ennek a megfejtése elfogadható, akkor segítheti az előtte álló felirat funkcionális értelmezését.

Írjuk fel a felirat meghatározott ó-m betűsorát:

$$\begin{array}{cccccccccccccccc} ({}^2\mathbf{J}^2\mathbf{L}\text{-}^2\mathbf{V}\text{-}\mathbf{SZ}) & {}^1\mathbf{T}^3 & (\mathbf{SZ}\text{-}^1\mathbf{R}\text{-}^1\mathbf{T}) & (\mathbf{sz}\text{-}^2\mathbf{J}) & (\mathbf{sz}\text{-}^2\mathbf{J}\text{-}\mathbf{N}\text{-}^2\mathbf{D}) & {}^2\mathbf{L} & (\mathbf{r}\text{-}^1\mathbf{B}\text{-}^1\mathbf{R}\text{-}\mathbf{SZ}) & \mathbf{N} & (\mathbf{L}\text{-}^1\mathbf{R}) & (\mathbf{SZ}\text{-}^1\mathbf{R}) & {}^2\mathbf{L} & {}^2\mathbf{L} & \mathbf{N} & \mathbf{SZ} \\ 1 & 2 & 3/1 & 3/2 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 & 11 & 12 & 13 \end{array}$$

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökjelek hangzósítva:

$$\text{Jö/Ve SZi/Ta/SZ áR/Ta/sz iJ/ász Jö Né/D eL/ér Bo/Ru/SZ Ná/La Ro/SZ uR Le Le/Ne SZo}$$

Mai nyelvünk szerint:

... Jöve szítasz ártasz, íjász jó nézd elér, borulsz nála rossz úr le, lenne szó...

Ezt az olvasatot ajánlom elfogadásra, mely alapján a három feliratrészt (a 0.-ik két Ni és SZó szavával) a folyamatos olvasata:

**Ni, szó jöve szítasz ártasz, íjász jó nézd elér, borulsz nála rossz úr le, lenne szó
úr állj innen, élné!**

A Cz-F alapján:

- NI mutató szócska, mely alapján másokat figyelmeztetünk valami különös, meglepő dologra, hogy nézzék és lássák.
- JÓ önh. Mutató módban jelen idő: jó vagy jön; első múltban jöve.
- LESZ v. LĚSZ (le-sz) a régieknél s tájdivatosan ma is: leszen. Saját nemű ige. Óhajtója lenne. Első értelmezését tekintve, a. m. készülöben van, hogy szólnak neki, álljon innen.

Azt hiszem a környei avar temető 60. sírjából előkerült magyar nyelvű íjfelirat értelmét nem kell külön magyarázni. Az figyelmeztetés annak, aki ura ellen uszít, lázad.

Végül is, *egyszer már el kellene ismerni*, nem csak ez, hanem más magyar nyelvű „avar” rovás alapján is (lásd írásaimban), hogy az avarokkal jöttek *magyarul beszéltek!* Hogy igaza van Vékony Gábornak mikor azt írja: „a Kárpát-medence lakossága már a 7. században jelentős részben magyarokból állt.” (i. m. 207.) Amúgy több kiváló tudósunk állítja (hivatkozás és megnevezés nélkül), hogy Árpád népe ezen magyarok hívására is, jött a Kárpát-medencébe.

Kaposvár 2013/2025. 11. 17.

Delibeli József
okl. építőmérnök magánkutató

A rovásjelek jelölésénél felhasználtam Dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei és kazár rováskarakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlap webhelyről 2009. okt.

Az idézett mű lábjegyzetét szám/oldal közlésével adom meg.

Írásom nem tudományos igényű, elsősorban ismeretterjesztésre szánom. Az előforduló esetleges hibákért, elírásokért, tudatlanságból eredő pontatlanságért elnézést kérek!